

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PŘÍBĚHY Z ČESKO-BAVORSKÉHO PŘÍHRANIČÍ
PŘÍKLADY BILINGVNOSTI

Vedoucí práce: PhDr. Miroslava Kubatová Pitrová, Ph.D.

Autor práce: Anna Hrabáková

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 3.

2019

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. května 2019

.....
Anna Hrabáková

Poděkování

Mnohokrát bych chtěla poděkovat paní PhDr. Miroslavě Kubatové Pitrové, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, ochotu, značnou trpělivost, cenné rady a čas, který mi poskytla při zpracovávání bakalářské práce. Dále bych chtěla moc poděkovat respondentům, kteří mi poskytli cenné informace a dovolili mi zpracovávat jejich příběhy.

ANOTACE

Cílem bakalářské práce bylo vyhledávání bilingvních (česko-německých) osob žijících v česko-bavorském příhraničí. S nalezenými respondenty byly natočeny rozhovory, které byly zpracovány do formy uměleckého textu. Práce se zaměřovala na osoby narozené po roce 1989, a tím se dotýká fenoménu opět zcela propustných hranic mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo a přirozené migrace v definovaném regionu. Práce využívala analyticko-empirické metody.

Klíčová slova: bilingvismus; česko-bavorské příhraničí; sociální sítě; dvojjazyčná výchova; jazyk; příběhy; rozhovory.

ANNOTATION

The aim of the bachelor thesis was to find bilingual people (Czech-German) living in Czech-Bavarian border region. Afterwards, interviews were recorded with the respondents and transformed into the form of artistic text. The thesis was focused on people born after 1989, and thus it is touching on the phenomenon of again completely penetrable Czech-German border and natural migration in defined region. The thesis used analytical-empirical methods.

Keywords: bilingualism; Czech-Bavarian border; social media; bilingual education; language; stories; interviews.

OBSAH

ÚVOD	6
1. Územně administrativní oblast výzkumu	8
2. Metody sociologického výzkumu	9
2.1. Interview	10
3. Výběr respondentů	11
4. Bilingvismus	15
4.1. Rozdělení bilingvismu	16
4.2. Vývoj a historie česko-německého bilingvismu	20
5. Jazyk	23
5.1. Vývoj řeči u bilingvních jedinců	23
5.1.1. Specifika bilingvních jedinců	25
5.2. Osvojování jazyka	27
6. Rozhovory	30
6.1. Dominik Ochsner	30
6.2. Anna-Marie Geierová	35
ZÁVĚR	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	42

ÚVOD

Bakalářská práce je vypracována v souvislosti s cíli přeshraničního projektu *Od tradice k budoucnosti. Jazykově-literární dědictví Východního Bavorska a jižních Čech jako fokus univerzitní spolupráce* mezi Filozofickou fakultou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a Filozofickou fakultou Univerzity v Pasově. Přeshraniční projekt je dokladem dlouhotrvající a kvalitní česko-bavorské spolupráce a dovoluje studentům se samostatně na výzkumu podílet.

Tématem bakalářské práce je zachycení příběhů „obyčejných lidí“ z česko-bavorského příhraničí s fokusem na příklady bilingvnosti mladé generace v daném regionu.

Cílem práce je zjistit, zda v daném regionu žijí tzv. přirozeně bilingvní mladí lidé, tj. osoby ve věkovém rozpětí 18-30 let. Předkládaná práce se zaměřuje na vyhledávání mladých lidí vyrůstajících v bilingvní (česko-německé) rodině. Tím mělo být zároveň zjištěno, zda se ve zkoumané oblasti nacházejí česko-německá manželství či partnerství, tedy jak je z hlediska sňatkové politiky prostupná česko-bavorská hranice a zda se v této věkové kategorii osoby narozených po roce 1989 vůbec dvojjazyční jedinci nacházejí.

Předpokládá se, že dojde k nalezení více osob splňující kritéria a k následnému výběru nejvhodnějších respondentů k provedení interview. Z hlediska rozsahu bakalářské práce se jako nejvhodnější jeví uskutečnit dva rozhovory, jeden na české, druhý na německé straně a ty následně umělecky zpracovat. Je snahou představit dvojjazyčnost ve zkoumaném regionu na příkladu zástupců mladé generace nezatížené stereotypy česko-německých vztahů. Respondenti musejí splňovat jasně definovaná kritéria. Kromě věku 18–30 let musejí pocházet z česko-německého páru, být přirozeně bilingvní a žít ve zkoumané oblasti.

Vyhledávání vhodných respondentů bylo založeno na využívání sociálních sítí. Bylo záměrem zjistit, jak efektivně je mezi generací 18-30 let Facebook využíván a jak s uvedeným nástrojem pracují instituce a organizace ve zkoumané oblasti. Zejména instituce vysokoškolské. Domnívala jsem se, že k uvedené věkové kategorii se informace o hledání bilingvních osob k prováděnému průzkumu dostanou takto nejrychleji a nejefektivněji. Předpokladem bylo, že pokud je zacíleno na osoby ve věku 18-30 let, je pravděpodobné, že podstatná část budou studenti vysokých škol či univerzity, popř. jejich

absolventi. Proto byly kontaktovány vysokoškolské instituce ve zkoumané oblasti a dále instituce zabývající se česko-bavorskou spoluprací.

Práce je členěna do jednotlivých kapitol a podkapitol. V první kapitole bude vymezena územně administrativní oblast výzkumu. Druhá kapitola bude fokusem metod sociologického výzkumu se zaměřením na narativní interview, pomocí kterého budou získávány informace o respondentech. Třetí kapitola se bude zaměřovat na způsob hledání a výběr vhodných respondentů. Čtvrtá kapitola se bude zabývat obecným pojmem bilingvismus a jeho členěním. Pátá kapitola bude zaměřena na jazyk, na jeho obecný vývoj i se zaměřením na bilingvní jedince, dále také na proces osvojování jazyka. Poslední šestá kapitola bude obsahovat konkrétní zpracované rozhovory s bilingvními respondenty.

Práce je vypracována na základě empiricko-analytického přístupu s dílčím použitím metod historických (oral history) a sociologických. Zdroje použité ke zpracování bakalářské práce budou tištěné i elektronické. Z psané literatury jsem čerpala zejména z *Bilingvismu a bilingvní výchovy na příkladu bilingvismu česko-německého* (2017) od autora Martina Lachouta a z *Bilingvismu a interkulturní komunikace* (2011) od autorek Moniky Morgensternové, Lenky Šulové a Lucie Schölllové. Přínosem mi byla i kniha *Bilingvní rodina* (2008) od autorů Edith Harding-Eschové a Philipa Riley. Z elektronických zdrojů mi byly zdrojem především *Listy klinické logopedie*, které ve svém vydání z roku 2017 hovoří obsáhle i o bilingvismu a další relevantní internetové dokumenty a webové stránky.

1. Územně administrativní oblast výzkumu

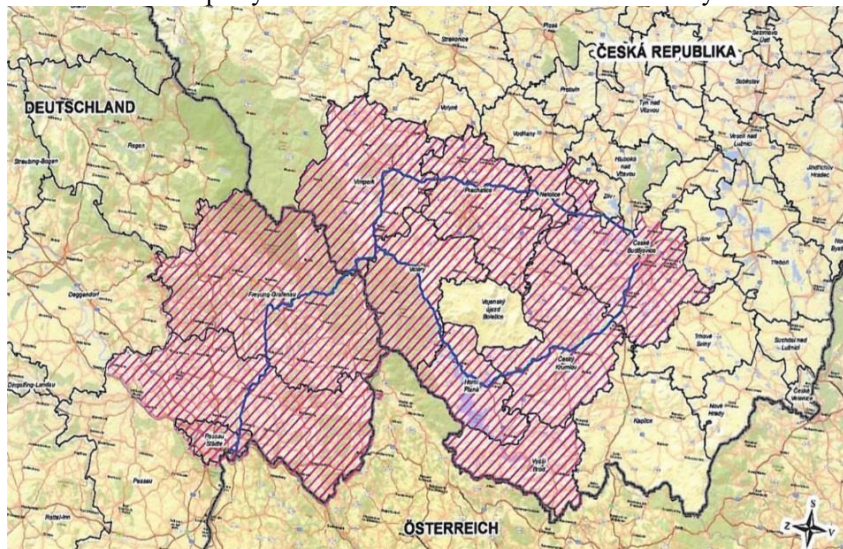
V první kapitole bude definován prostor, v rámci kterého byly vyhledávány vhodné osoby k následnému provedení rozhovoru. Bakalářská práce byla vypracována v rámci projektu „*Od tradice k budoucnosti / Aus der Tradition in die Zukunft*“, programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Svobodný stát Bavorsko, jehož nositelem je na české straně Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Univerzita Pasov na straně německé. Metodika vypracované bakalářské práce tedy respektuje cíle uvedeného přeshraničního projektu, včetně konkrétně stanoveného území.

Z hlediska organizace veřejné správy v ČR byla oblast výzkumu vymezena na základě katastrálních území obcí s pověřeným obecním úřadem (Prachatice, Volary, Vimperk, Vyšší Brod, Horní Planá a část obce České Budějovice). Z důvodu výrazného vybočení osy vymezené oblasti došlo k odebrání východní části katastrálního území Českých Budějovic. Z oblasti bylo také vyjmuto území Vojenského újezdu Boletice, neboť uvedený prostor je využíván především k vojenským účelům, i když i tato oblast je zalidněna.

Na německé straně bylo území definováno dle bavorských okresů. Jedná se o celý okres Freyung-Grafenau a východní část okresu Pasov.

Obr. č. 1 ukazuje šikmým vyšrafováním vymezenou správní oblast výzkumu. Tučným písmem jsou pak zvýrazněny názvy obcí s pověřeným obecním úřadem na české straně a na německé straně okresy Freyung-Grafenau a Pasov.

Obr. č. 1: mapa vymezené územně administrativní oblasti výzkumu

Zdroj: *Od tradice k budoucnosti*. Část sociálně vědná [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <http://www.od-tradice-k-budoucnosti.eu/prikklady-dvojjazycnosti>.

2. Metody sociologického výzkumu

V druhé kapitole budou determinovány metody sociologického výzkumu, především metodika vedení rozhovoru, která je nezbytným teoretickým základem k následnému provádění interview s respondenty.

Sociologický výzkum je základním zdrojem sociálních informací. „*Sociologický výzkum je cílevědomé, systematické a organizované získávání, zpracování a interpretace informací o sociální dimenzi objektivní reality.*“¹

Cílem sociologického výzkumu je shromáždění dat a údajů o respondentech, jejich názorech, postojích a chování. Výzkum probíhá pomocí sociologických a psychologických technik (pozorování, interview, dotazník) se zaměřením na konkrétní (námi určený) vzorek populace.² Uvedené techniky můžeme pro názornost rozdělit na kvalitativní a kvantitativní. Oba typy výzkumů přispívají k rozšiřování znalostí o člověku a sociálním světě. Nelze říci, že by byl jeden z výzkumů lepším, naopak se výsledky získané oběma strategiemi doplňují. Tím, že se upevnila pozice kvalitativního i kvantitativního výzkumu začali se odborníci věnovat i otázce jejich kombinování a v nejnovější literatuře píší odborníci i o smíšeném výzkumu.³

Kvantitativní výzkum je založen na velkém množství dat, která jsou následně analyzována pomocí různých statistických metod. Výzkum využívá často strukturovaný sběr dat pomocí dotazníků, testů a pozorování, ale častěji využívá zejména metodik statistik. Cílem je testování hypotéz a teorií. Kvalitativní výzkum je prováděn na menším počtu respondentů. Jedná se spíše o šetření zaměřené na pocity, motivaci, potřeby, přání či názory.⁴ Bakalářská práce využívá metody kvalitativního výzkumu – jedná se zejména o interview (narativní interview) a metodu oral history.

---

¹ NOVÝ, Ivan a Alois SURYNEK. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada, 2002, s. 71. Manažer. ISBN 80-247-0384-x.

² URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 64. ISBN 978-80-247-3562-7.

³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 56. ISBN 978-80-262-0982-9.

⁴ URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 75. ISBN 978-80-247-3562-7.

2.1. Interview

Interview, nebo-li rozhovor je metodicky vedená formální komunikace mezi dvěma osobami s cílem získat potřebné informace o respondentovi. Rozhovor má určitá pravidla. Dochází při něm k cílenému kladení otázek, které mohou být otevřené nebo uzavřené. Uzavřené otázky se zaměřují na jednoznačné odpovědi např. odpovědi typu „ano“ či „ne“, otevřené otázky se soustředí na sběr kvalitativních dat. Rozhovor vychází z přirozené komunikace mezi tazatelem a dotazovaným. Výhodou je přímý kontakt tazatele s respondentem a minimalizuje se množství případných nejasností ve výpovědi. Nevýhodou rozhovoru může být ne úplná psychická pohoda respondenta či řada rušivých vnějších elementů, a to může vést k následné pasivitě či k nepřesvědčivému a nevyovídajícímu rozhovoru.⁵

Níže jsou uvedeny příklady tzv. uzavřených a otevřených otázek, které byly použity během rozhovoru s oběma respondenty:

- uzavřená otázka: „*Mluvíte plynule oběma jazyky?*“
- otevřená otázka: „*Můžete mi říct, kdy jste si začal/a uvědomovat výhody/nevýhody bilingvní výchovy? A v čem výhody/nevýhody bilingvismu vidíte?*“

Pro bakalářskou práci se jako nejlepší metoda ukázala být forma narativního interview, nebo-li biografického rozhovoru. Jeho základní charakteristikou je vyprávění respondenta o jeho životě. Dotazovaný je ponechán vyprávět, pokud možno volně.⁶

---

⁵ URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 75. ISBN 978-80-247-3562-7.

⁶ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997, s. 93-96. ISBN 80-7184-549-3.

3. Výběr respondentů

Na základě poznatků z první a druhé kapitoly a po územně administrativním vymezení oblasti výzkumu a metodách sociologického výzkumu bude třetí kapitola navazovat s popsáním metody vyhledávání vhodných respondentů.

Výběr vhodných respondentů spočíval ve kvótním výběru, který je druhem záměrného a nepravděpodobnostního výběru. K hledání byly využity již výše zmíněné kvótní znaky (sociodemografické ukazatele – věk, bydliště a znalost českého a německé jazyka na úrovni rodilého mluvčího). Výběr osob nebyl tedy dle sociologické metodiky náhodný.⁷

Vyhledávání vhodných respondentů bylo založeno na využívání sociálních sítí. Bylo záměrem zjistit, jak efektivně je mezi generací 18-30 let Facebook využíván a jak s uvedeným nástrojem pracují instituce a organizace ve zkoumané oblasti. Zejména instituce vysokoškolské. Byl předpoklad, že k uvedené věkové kategorii se informace o hledání bilingvních osob k prováděnému průzkumu dostanou nejrychleji a nejefektivněji.

Mladí lidé jsou generací spjatou s technologiemi. Proto bylo záměrem je prostřednictvím především těchto kanálů oslovit. Nezbytným komunikačním prostředkem mladé generace je i Facebook, Instagram, WhatsApp nebo Messenger. Komunikace je rychlá, stručná a pomocí smajlíků se dá mnohdy vyjádřit i celá věta. Na základě sdílení příspěvků se informace internetem šíří rychle a jsou de facto okamžitě přístupné. Prosba o hledání vhodných respondentů k prováděným rozhovorům měla být umístěna na oficiální FB profily vybraných institucí a dále byla šířena prostřednictvím soukromých facebookových profilů.

Proto jsem při hledání vhodných respondentů umístila žádost na svůj osobní facebookový profil a požádala o sdílení. Hledání respondentů tedy probíhalo oficiální cestou i přes sdílení prosby z mého soukromého FB účtu.

V první kapitole byl vymezen prostor, ve kterém se musejí bilingvní jedinci nacházet. Dále byla vymezena věková hranice na 18-30 let a respondenti museli pocházet z česko-německého páru, resp. manželství. Tím mělo být zároveň zjištěno, zda se ve zkoumané oblasti nacházejí česko-německá manželství či partnerství, tedy jak je

---

⁷ URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 66-67. ISBN 978-80-247-3562-7.

z hlediska sňatkové politiky dostupná česko-bavorská hranice a zda se v této věkové kategorii mladých lidí narozených po roce 1989 vůbec dvojjazyční jedinci nacházejí.

Předpokladem bylo, že pokud je zacíleno na osoby ve věku 18-30 let, je pravděpodobné, že podstatná část budou studenti vysokých škol či univerzit, popř. jejich absolventi. Proto byl nejprve vytvořen seznam s vysokoškolských institucí na české i německé straně.

Na české straně byly osloveny státní i soukromé vysoké školy, resp. univerzity. Na německé straně odpovídala kritériím pouze Univerzita v Pasově. Vysoké školy na bavorské straně jsem konzultovala kvůli odlišnostem německého školského systému od českého s poslaneckou kanceláří bývalého poslance Bavorského zemského směnu Bernharda Roose⁸ sídlící v Pasově, kde jsem absolvovala dvouměsíční stáž v rámci programu Erasmus+.

Obr. č. 2: tabulka oslovovaných vysokých škol ve vymezené územně správní oblasti

Název školy	FB stránky ano-ne	odpověď	kontakt
Universität Passau	ANO	ne	19.10.2018/14.12.2018/5.1.2019/11.2.2019
		ne	19.10.2018
		ano	11.02.2019
Vysoká škola technická a ekonomická v ČR	ANO	ne	11.01.2019
Vysoká škola evropských a regionálních studií	ANO	ne	11.01.2019
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	ANO	ano	11.01.2019
		>možnost sdílení na stránkách určené pro studenty -> kontakt na dvě slečny -> nesplňují podmínky	
Střední škola obchodu, služeb a podnikání a Vyšší odborná škola České Budějovice, Kněžskodvorská 33/A	ANO	ne	11.01.2019

Zdroj: vlastní.

Všem institucím byl zaslán oficiální email (v češtině a němčině), který obsahoval informace o přeshraničním projektu. Součástí emailu byl oficiální text, který jsem poprosila zveřejnit na oficiálních FB profilech uvedených institucí obsahující výzvu k hledání vhodných bilingvních jedinců.

Tabulka znázorňuje celkem pět vysokoškolských institucí na obou stranách hranice, které byly osloveny. Všechny instituce oficiální facebookové profily vlastní a pracují s nimi. Jako problém se ale ukázala být absence ochoty nejen prosbu sdílet, ale

⁸ Bernhard Roos [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.bernhard-roos.de/homepage/>.

dokonce na moje opakované prosby alespoň odpovědět. Např. i díky spolupráci Univerzity Pasov s Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích jsem se domnívala, že nebude obtížné kontaktovat Univerzitu Pasov a požádat o zveřejnění výzvy pro zapojení do přeshraničního projektu. Opak byl však pravdou. První e-mail byl do Pasova zaslán 19. října roku 2018, žádná odpověď nedorazila. Pokusy o navázání kontaktu byly celkem čtyři a až na poslední e-mail v únoru 2019 mi bylo odpovězeno. Bohužel byla má prosba zamítnuta. Dle sdělení univerzity slouží facebookové stránky pouze jako oficiální kanál pro předávání informací směrem od univerzity ke svým studentům. Univerzita tedy vyhodnotila zapojení do přeshraničního projektu Univerzity Pasov a Jihočeské univerzity jako nedostačující argument. Proto byly přímo kontaktovány bývalé studentky našeho ústavu, které na Univerzitě Pasov v současné době studují, aby sdílely prosbu o zapojení do projektu na svých soukromých FB profilech a došlo ke kontaktování studentů uvedené vysokoškolské instituce jinou formou. Přímo jsem prostřednictvím FB kontaktovala i německé studenty Univerzity v Pasově, kteří též prosbu dále sdíleli a šířili.

Na české straně byly osloveny čtyři vysokoškolské instituce v Českých Budějovicích, z toho tři státní a jedna soukromá. De facto byla reakce uvedených institucí totožná s reakcí německé strany. Ani jedna z institucí neumožnila zveřejnit prosbu o hledání dvojjazyčných respondentů pro účely bakalářské práce, resp. přeshraničního projektu. Jihočeská univerzita ale vedle oficiálního FB profilu provozuje i facebookové stránky určené pro sdílení informací mezi studenty. Využita byla možnost sdílení prosby na uvedené otevřené facebookové stránce. To se ukázalo být jako velmi produktivní. Díky této aktivitě mi přišlo velké množství reakcí a nabídek pro zapojení do výzkumu. Našla jsem řadu osob, které byly bilingvní, ovšem pouze jedna osoba splňovala veškerá stanovená kritéria. Pakliže tedy došlo k informování cílové skupiny prostřednictvím Facebooku, hledání bylo úspěšné.

Kromě oslovování vysokoškolských studentů byly dále informace o projektu a prosba hledání vhodných dvojjazyčných respondentů distribuována prostřednictvím institucí aktivních v oblasti česko-německých vztahů, resp. česko-bavorských projektů a zacílených na práci s cílovou skupinou. Např. mj. Euroregion Šumava – Bavorský les – Dolní Inn⁹, Centrum Bavaria Bohemia¹⁰. Stěžejním kontaktním partnerem byl na německé straně např. i Okresní úřad Freyung-Grafenau se sídlem ve Freyungu.

---

⁹Euregio [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.euregio.bayern/eigene-projekte/gastschuljahr/>.

¹⁰ Centrum Bavaria Bohemia [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.bbkult.net/>.

Tiskový mluvčí úřadu Dipl.sc.pol.Univ. Karl Matschiner poskytl celému výzkumu maximální součinnost. Osloven byl i Okresní úřad zemského okresu Pasov.

Lepším a efektivnějším způsobem se projevilo kontaktování česko-německých institucí, které díky přeshraniční spolupráci disponují rozsáhlou sítí kontaktů. Na straně německé došlo díky kontaktům Okresního úřadu Freyung-Grafenau a výše zmíněného Euroregionu k nalezení vhodné osoby.

4. Bilingvismus

„Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem.“¹¹

Bilingvismus neboli dvojjazyčnost je vysvětlován a chápán několika možnými způsoby. Vymezení bilingvismu není jednoduchou záležitostí a existují různé definice.

Např. Americký jazykovědec Leonardo Bloomfield definoval pojem následně: „*Bilingvismus je schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího... Nelze samozřejmě definovat stupeň dokonalosti, na kterém se z nerodilého mluvčího stává bilingvista: rozlišení je relativní.*“¹²

Dalším možným výkladem je definice amerického lingvisty Einara Ingvalda Haugena: „*Bilingvismus začíná v okamžiku, kdy je mluvčí jednoho jazyka schopen tvořit celistvé a smysluplné promluvy v jiném jazyce.*“¹³ Jiný pohled na termín bilingvismus nabízí kanadský jazykovědec William Francis Mackey: „*Bilingvismus je zcela relativní jev ... Budeme jim tedy chápat střídavé užívání dvou či více jazyků jedním člověkem.*“¹⁴

Dvojjazyčnost není vzácnost, více než polovina světové populace je bilingvní či mnohojazyčná. Martin Lachout ve své knize zmiňuje následující: „*Při vědomí toho, že na světě existuje cirká 200 států, je více než zřejmé, že se v mnoha zemích světa musí mluvit více než jedním jazykem. Ve svém každodenním životě tak dle odhadů přibližně 60-65 % obyvatelstva na celém světě používá alespoň dvou jazyků, a zhruba dvě třetiny dětí z celého světa vyrůstají v mnohojazyčném prostředí.*“¹⁵ Bilingvismus je interdisciplinárním jevem, protože se mu nevěnují jen psychologové a lingvisté (psycholingvisté, sociolingvisté), ale i psychoneurologové a pedagogové. Pojem bilingvismus v sobě díky své interdisciplinární povaze neskrývá pouhá pozitiva, mnoho jedinců se zpožděným vývojem řeči může mít díky bilingvnímu prostředí problémy i se svým mateřským primárním jazykem.¹⁶

---

¹¹ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 13. ISBN 978-80-7476-128-7.

¹² HARDING-ESCH, Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 40. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-358-1.

¹³ Tamtéž, s. 40.

¹⁴ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 21. ISBN 978-80-7476-128-7.

¹⁵ Tamtéž, s. 13.

¹⁶ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 26. ISBN 978-80-7357-678-3.

4.1. Rozdělení bilingvismu

Nejprve je potřeba uvést základní rozdělení bilingvismu, protože každý jedinec může být jiným způsobem bilingvní či za různě bilingvního považován. Na základě teoretické znalosti dělení dvojjazyčnosti můžeme vyhledávat i vhodné respondenty pro sociologický průzkum. Základní rozdělení je na individuální a společenský, poté dělíme bilingvismus na simultánní (souběžný) a sukcesivní (následný). Podle způsobu osvojení jazyka na přirozený (primární) a umělý (sekundární) a dle rovnováhy mezi jazyky na vyvážený a dominantní.

Individuální a společenský

Pojem bilingvismus obvykle označuje především individuální bilingvismus, který je typický pro bilingvní jedince, kteří vyrůstají v monolingvním prostředí. Individuální bilingvismus je typický pro migrační rodiny, které do země přišly. Jejich společným komunikačním jazykem je jejich mateřský jazyk, avšak jazyk společnosti je odlišný. Mateřským jazykem rozumíme tzv. první jazyk, který se jedinec naučil a má vliv na vnímání okolí od raného dětství. Pokud hovoříme o společenském bilingvismu, nachází se jedinec v zemi, ve které se používá více než jeden oficiální jazyk (týká se i menšin).

Pokud hovoříme o společenském bilingvismu, komunikuje jedinec jiným jazykem než společnost, ve které se nachází. Jedná se o jedince nebo i o celou bilingvní rodinu či menšinu. Ve vztahu mezi individuálním a společenským bilingvismem mohou nastat dvě situace. Prvním případem je diglosie¹⁷ s existencí individuálního bilingvismu, kdy na jednom území používá společnost současně dva nebo více jazyků. Jazyky mají v této společnosti jiné funkce, často je jeden z jazyků používán k formálním účelům a psanému projevu a druhý je používán při běžné komunikaci. Druhou situací je diglosie bez individuálního bilingvismu, kdy lidé na jednom území hovoří různými jazyky na stejné úrovni. Jako diglosie bývá označováno i používání spisovné a obecné češtiny na jednom

---

¹⁷ Diglosie – pojem pochází z řeckého slova *diglossia* znamenající dva jazyky. První použil pojem Charles A. Ferguson ve smyslu dvou forem téhož jazyka, poté jej rozšířil Joshua Fishman na dva jazyky existující zároveň ve stejné geografické oblasti. Ale společnost nebo jedinec neuzívá oba jazyky na stejné úrovni, jeden z nich je jazyk většiny (zaměstnání, školství, média) a jazyk menšiny (jazyk menšin užíván doma a při neformální komunikaci). MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 29. ISBN 978-80-7357-678-3.

území. Nejčastějším příkladem je používání spisovné němčiny a švýcarské němčiny ve Švýcarsku.¹⁸

Simultánní a sukcesivní

Jako simultánní bilingvismus označujeme stav, kdy jsou jazyky osvojovány jedincem současně, tedy od raného dětství. Monolingvní i bilingvní děti procházejí stejným vývojem a učí se mluvit v obou případech stejně. Edith Harding-Eschové a Philip Riley¹⁹ ve své knize uvádějí, že monolingvní jedinec se učí mluvit přibližně ve 12 měsících, přičemž jedinec bilingvní o něco málo dříve v 11,2 měsících. Vývoj jazyka je u obou stejný až na rozdíl, že bilingvní dítě se musí navíc naučit rozlišovat mezi dvěma jazyky. Dítě se druhý jazyk dokáže naučit velice rychle, ale stejně tak ho dokáže rychle zapomenout. Důležitým faktorem pro udržení schopnosti komunikace v obou jazycích je nutnost mluvit a rozumět. Simultánní bilingvismus má tři stádia. Prvním stádiem je období přibližně do dvou let věku dítěte, kdy si jedinec teprve osvojuje jazyk. Nejprve je tvořena spíše pasivní slovní zásoba, kterou aktivně verbálně nevyužívá. Později začne komunikovat v jednoslovných i dvouslovných větách. Jedinec není schopen přiřadit k vyslovenému slovu synonymní výraz z druhého jazyka. Dítě má vytvořený jeden jazykový systém, ve kterém komunikuje, ale používá oba jazyky²⁰. Mnohdy dochází k promíchání obou jazyků v jedné větě. Rodiče se obávají, zda neměli pro dítě raději zvolit jeden jazyk, když zjišťují, jak dítě oba jazyky kombinuje. Jedná se o zcela přirozený jev a jedinec není ještě zcela schopen rozlišovat původ slov, ale v dalším vývoji dojde k ustálení.²¹

Druhé stádium začíná zhruba od dvou let věku dítěte. Roste jeho aktivní slovní zásoba, přičemž dokáže při výběru slov již rozlišit s kým a jakým jazykem hovoří,

---

¹⁸ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 28-29. ISBN 978-80-7357-678-3.

¹⁹ HARDING-ESCH, Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 73. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-358-1.

²⁰ Např. Anna-Marie Geierová, jedna z vybraných respondentek, používala jazykový kód pouze jednoho jazyka (matky – čeština). Později začala postupně komunikovat i v jazyce otce (němčina). Avšak jak sama sdělila v rozhovoru, jednotlivé jazyky se jí míchaly a v jedné větě používala slova z obou jazyků.

²¹ KADANÍKOVÁ, Jana a Karel NEUBAUER. Bilingvismus a výchova dítěte v bilingvní rodině. *Listy klinické logopedie* [online]. 2017, s. 4-5 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvismus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>.

používá však převážně jeden. Najdou se však i jedinci, kteří si dokáží bez problému uvědomovat existenci obou jazyků.²²

Třetí stádium není determinováno věkem, neboť k němu každý jedinec dospívá individuálně. Dítě přesně zná slovní zásobu obou jazyků. Mohou se objevovat rozdíly v syntaxi a lexiku. Dítě dokáže mezi jazyky přepínat dle dané situace a osob, se kterými komunikuje. Okolo pátého roku dozrávají u dítěte zásadní cerebrální struktury mozku a hovoříme o sukcesivním bilingvistu. Nehovoříme tedy již o bilingvistu jako takovém, ale spíše o učení se cizích jazyků v jiném jazykovém prostředí. K sukcesivnímu (následnému) bilingvistu dochází tehdy, kdy je osvojování druhého jazyka prováděno až poté, co jedinec získal jisté jazykové kompetence v první řeči²³. U jedince tedy dochází k osvojování mateřského jazyka, který používají rodiče, a až následně si osvojuje druhý jazyk např. ve školce, škole. Dítě se učí jazyk i z prostředí, ve kterém vyrůstá. I přesto, že dítě nebylo od narození vychováno bilingvně, může si osvojit druhý jazyk na takové úrovni jako bilingvní jedinec. Neplatí však pravidlo, čím dříve tím lépe. Záleží na rodičích, jaký zvolí přístup k učení druhého jazyka. Obecně ale platí, že je jednodušší učit se jazyk později, než pokud dítě vyrůstá bilingvně od narození. V pozdějším věku má již lépe vyvinuté kognitivní schopnosti, ale i v takovém případě dochází ze začátku k používání zafixované gramatiky z mateřského jazyka. Stejně jako u simultánního bilingvistu zmizí postupem času počet chyb a projev je plynulejší.²⁴

I sukcesivní bilingvistus má tři stádia. V prvním stádiu se dítě snaží z počátku navazovat sociální vztahy s mluvčími druhého jazyka. Upřednostňuje spíše interaktivní formu učení se, např. pomocí jazykových her. Během druhého stádia se dítě již snaží zaměřovat na informace, které mu jsou od druhých verbálně předávány a začíná používat nově získána slova a slovní spojení. Ve třetím stádiu se již dítě ujišťuje, že jazyk používá

---

²² KADANÍKOVÁ, Jana a Karel NEUBAUER. Bilingvistus a výchova dítěte v bilingvní rodině. *Listy klinické logopedie* [online]. 2017, s. 4-5 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvistus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>.

²³ Příkladem následného bilingvistu je již zmiňovaná respondentka Anna-Marie. U ní docházelo k osvojení druhého jazyka, jazyka otce teprve až po částečném osvojení jazyka matky, přibližně ve třech letech. Dnes v důsledku následného vývoje u ní převažuje dominantní znalost němčiny. Viz níže rozhovor s Annou-Marií Geierovou.

²⁴ KADANÍKOVÁ, Jana a Karel NEUBAUER. Bilingvistus a výchova dítěte v bilingvní rodině. *Listy klinické logopedie* [online]. 2017, s. 3-4 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvistus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>.

správným způsobem. Jedinec se nejprve zaměřuje na hovorové výrazy, až později začne více pozornosti věnovat gramatice a syntaxi.²⁵

Vyvážený a dominantní

Dle vzájemné rovnováhy osvojení jazyka rozlišujeme vyvážený a dominantní bilingvismus. Případy, kdy by se oba jazyky vyvíjely na stejné a zároveň vysoké úrovni, jsou velmi vzácné. Převládající je spíše dominantní bilingvismus, kdy je znalost jednoho (silnějšího mateřského) jazyka na vyšší úrovni.

Přirozený a umělý

Podle způsobu osvojování jazyků dělíme bilingvismus dále na přirozený a umělý. O přirozeném bilingvistu hovoříme v případě, že dochází k učení cizího jazyka při běžné komunikaci s osobami při všedních denních situacích, tedy mimo vzdělávací instituce.

Oproti tomu umělý bilingvismus se vyskytuje v případě, že se dítě druhý jazyk učí např. ve škole, ale při běžné komunikaci v rodině ho nevyužívá. Např. jedná-li se o dítě, které vyrůstá v českém pohraničí v české rodině, ale denně dojíždí do školy přes česko-německé hranice do Grafenau. Učí se tam tedy němčinu, ale při běžné komunikaci doma využívá pouze češtinu.

S těmito dvěma pojmy dále souvisí termín intencionální bilingvismus, kdy se jeden z rodičů rozhodne pro komunikaci s dítětem používat jiný jazyk, než je jeho mateřský. V takovém případě však může dojít k tomu, že si dítě navykne na nepřesnou výslovnost či drobné gramatické chyby a bude pro něj v budoucnu těžší se takových chyb zbavit. Avšak ani rodilý mluvčí nemusí být vždy záruka toho, že se jedinec vyvaruje všech nesprávných gramatických a lexikálních návyků.²⁶

---

²⁵ KADANÍKOVÁ, Jana a Karel NEUBAUER. Bilingvismus a výchova dítěte v bilingvní rodině. *Listy klinické logopedie* [online]. 2017, s. 3-4 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvismus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>.

²⁶ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 30-32. ISBN 978-80-7357-678-3.

4.2. Vývoj a historie česko-německého bilingvismu

Historie pojmu bilingvismu sahá do daleké historie. Budeme-li se mu věnovat až v novověku a v souvislosti s kontextem českých zemí, používání dvou různých jazykových kódů na jednom území bylo v 19. a 20. století politickým problémem a neznamenovalo automaticky jazykový kontakt či bilingvismus. Na konci 19. století procento dvojjazyčných jedinců z důvodu společenských změn (růst nacionalismu) klesalo. Změny hodnot vedly k obratu od bilingvní k monolingvní společnosti ve všech smyslech – jazykovém, politickém i sociálním.²⁷ V důsledku předchozí germanizace bylo ale ve 30. a 40. letech 19. století na českém území ještě vysoké procento bilingvních česko-německých mluvčích.

Vliv česko-německého bilingvismu byl rovněž regionálně determinován. Můžeme pozorovat tzv. jazykové ostrůvky v západních a jižních Čechách a na jižní Moravě, které byly ovlivněné dialektem hornoněmeckým. A ostrůvky v severních Čechách a na severní Moravě ovlivněné středoněmeckými dialekty. Avšak i u jazykových ostrůvků docházelo k postupnému snižování počtu osob, kteří jazyk aktivně používali. Až na konci 19. století docházelo k posílení němčiny, a to díky motivaci ke znovu učení se jazyka. Na začátku 20. století hrála němčina důležitou roli zejména u intelektuální vrstvy obyvatelstva, která němčinu chápala jako prostředek pro dosažení vyššího společenského uplatnění nebo získání práce v německých či rakouských velkoměstech.²⁸

Česko-německý bilingvismus neměl na českém území konstantní vývoj. Roli hrály sociální a vzdělanostní rozdíly. Na řadu přichází samotná otázka podstaty bilingvismu. Kde končí schopnost užívat vedle sebe mateřský a cizí jazyk, a kde začíná přirozený bilingvismus v užším slova smyslu. Na počátku 19. století byla dvojjazyčnost markantní s existencí tzv. žargonu služebnictva, nebo-li „*Kucheldeutsch*“ a „*Kuchelböhmisch*“. Žargonem mluvilo na jedné straně služebnictvo v pražských a vídeňských domácnostech a na straně druhé pražské německé dámy s českým personálem. V Praze je ještě doplňuje „*Mauscheldeutsch*“, žargon pražských Židů. Obyvatelé Židovského města mluvili ještě jidiš a jejich němčina měla specifické

---

²⁷ NEKULA, Marek. *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha: Paseka, 2001, s. 152-153. ISBN 80-7185-370-4.

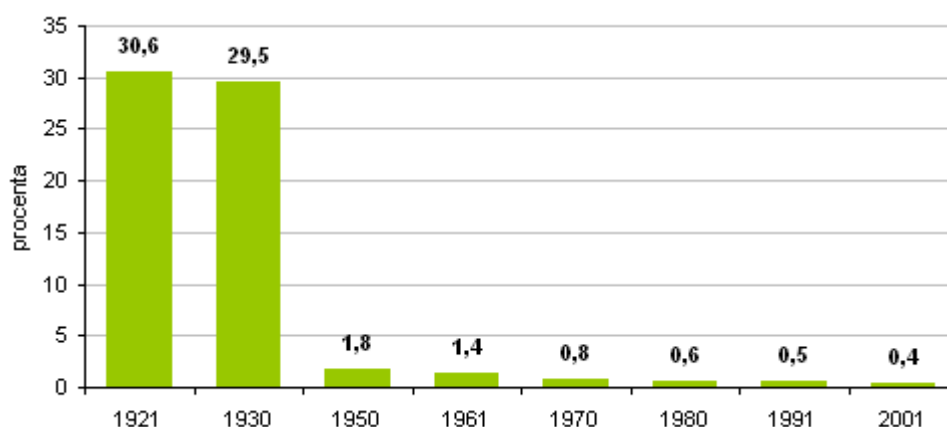
²⁸ Tamtéž, s. 152-153.

výslovnostní rysy, které můžeme v dnešní době pozorovat na etnolektu češtiny, kterým mluví část romské populace.²⁹

Vliv na vývoj jazyka pozorujeme v 19. století i vlivem tzv. *Prager Deutsch* a v jejím duchu psané literatury. *Prager Deutsch* byla jazykovou variantou němčiny, kterou se hovořilo a psalo před rokem 1945 v Praze. Pražská němčina hrála důležitou roli v dějinách německého jazyka pro svou vyvažující funkci mezi psanou hornoněmčinou Rakouska a jižního Německa s východní středoněmčinou středního Německa, ze kterých se poté vyvinul pravopis moderní spisovné němčiny, tak jak jí známe dnes.³⁰

Zásadní změna ve vnímání česko-německého bilingvismu nastala až ve 20. letech 20. století se vznikem samostatného Československa. Jako úřední jazyk se etablovala čeština. Děti z bilingvních rodin navštěvovaly české školy a postupně začala i v domácnostech převládat čeština. Němčina byla respektovaným jazyk národnostních menšin.³¹ Při sčítání lidu v roce 1921 žilo v Československu 2 973 208 Němců a tvořili 30,6 % z celkového počtu obyvatel československého státu.

Obr. č. 3: vývoj podílu německé národnostní menšiny na počtu obyvatel ve letech 1921–2001 v %:

Zdroj: Německá národnost na území ČR. In: Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/nemecka_narodnost.

Výrazný odklon od česko-německého bilingvismu přichází až po 2. světové válce, jako logický dopad traumat s ní spojených. Ale ani druhá světová válka nezapříčinila

²⁹ NEKULA, Marek. *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha: Paseka, 2001, s. 154. ISBN 80-7185-370-4.

³⁰ NEKULA, Marek. *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha: Paseka, 2001, s. 155-157. ISBN 80-7185-370-4.

³¹ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 26-32. ISBN 978-80-7476-128-7.

úplný zánik německého fenoménu na českém území. Dle Českého statistického úřadu³² se v roce 1991 stále na území tehdejšího Československa hlásilo k německé národnosti přes 33 000 obyvatel. I když už se jednalo o pouhých 0,5 % z celkového počtu obyvatel. Největší pokles německé národnosti menšiny byl zaznamenán během posledního sčítání lidu v roce 2011, kdy se k německé národnosti přihlásilo 18 658 obyvatel. Ke 31. 12. 2017 žilo na území České republiky dle statistik Českého statistického úřadu 21 261 obyvatel s německým státním občanstvím.³³

Obr. č. 4: cizinci na území ČR dle státního občanství ke 31. 12. 2017

 Veřejná databáze

Cizinci podle státního občanství k 31. 12. - územní srovnání Období: 31. 12. 2017

	Cizinci celkem	z toho ženy	z toho státní občanství							
			země EU	z toho			ostatní země	z toho		
				Slovensko	Německo	Polsko		Ukrajina	Vietnam	Rusko
Česká republika	524 142	228 058	219 708	111 804	21 261	20 669	304 434	117 061	59 761	36 642

Zdroj: Veřejná databáze-cizinci. In: Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz>.

³² Německá národnost na území ČR. In: Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/nemecka_narodnost.

³³ Tamtéž.

5. Jazyk

„Od chvíle, kdy lidská bytost přišla na svět, se stala komunikace nejdůležitějším faktorem určujícím, jaké vztahy si člověk vybuduje, co se mu v životě přihodí, jak dokáže přežít, rozvíjet důvěrné vztahy, jak bude výkonný, jaký dá životu smysl.“³⁴

Komunikace je jedním z nejdůležitějších faktorů lidské existence. Následující kapitola se zaměří na vývoj řeči u jedinců vyrůstajících ve dvojjazyčném prostředí, zda a jaké jsou rozdíly v monolingvním a bilingvním vývoji dětí a také na samotný proces osvojování jazyka jedincem. Samotný proces je velmi důležitý, protože se mnozí domnívají, že u bilingvních dětí dochází k vývoji odlišně než u monolingvních. A je tento názor správný? Podstatnou součástí je i klasifikace mateřského jazyka, protože bilingvní děti mají dva mateřské jazyky, tj. jazyky rodičů.

5.1. Vývoj řeči u bilingvních jedinců

Vývoj řeči u bilingvních jedinců se nijak zásadně neliší od vývoje řeči u monolingvních dětí. Dítě se narodí schopné naučit se kterémukoliv jazyku. K vývoji jazyka dochází okolo druhého roku věku dítěte s jediným rozdílem, že se dítě musí začít učit rozlišovat oba jazyky. Pokud dítě vyrůstá v bilingvní rodině, měli by rodiče dodržovat od narození zásadní tzv. Grammontovo pravidlo: jeden rodič – jeden jazyk. Dítě si poté uvědomuje, s kým z rodičů má jakým jazykem komunikovat a dokáže jazyk dříve lépe ovládat. Avšak bilingvně vyrůstá i jedinec v jednojazyčné rodině, ale jazyk rodiny se neshoduje s jazykem užívaným ve společnosti, jazyk okolí na rodinu nějakým způsobem doléhá a dítě na tuto skutečnost reaguje učením se jazyka dané společnosti.³⁵

Každé dítě, ať monolingvní či bilingvní se jazykově vyvíjí odlišně. Každému bilingvnímu jedinci zabere učení jazyka jiný čas. Dvojjazyční jedinci mívají např. menší slovní zásobu v obou jazycích než jednojazyčné děti, avšak v součtu obou jazyků je zásoba mnohonásobně větší. Objemnější slovní zásobu má dítě zpravidla v silnějším mateřském jazyce, která odpovídá současnému vývojovému stádiu. Silnějším mateřským

---

³⁴ SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině: [základní dílo psychologie vztahů]*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-725-2150-0.

³⁵ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 41-51. ISBN 978-80-7357-678-3.

jazykem se rozumí jazyk, ve kterém se jedinec cítí jistější, lépe ovládá gramatiku a má větší slovní zásobu, také v něm je schopen lépe komunikovat. Často se jedná v bilingvním vývoji o nerovnováhu typickou pro bilingvismus, kdy se silnější jazyk vyvíjí rychleji. Dominance jazyků se může v průběhu života měnit³⁶. S bilingvní výchovou bývají často spojovány i obavy rodičů, kteří se bojí, zda jejich dítě zvládne působení obou jazyků najednou. Obavy přicházejí nejčastěji tehdy, kdy jedinec začne tvořit složitější věty a souvětí, ve kterých často přepíná mezi oběma jazyky, či nahrazuje slova z druhého jazyka. Na synonymum v první řeči si často nemůže vzpomenout, ale mnohdy slova zaměňuje nevědomě. Pro udržení započatého bilingvismu je důležité neustále s dítětem komunikovat v obou jazycích, rodiče by nemělo dítě odradit tím, že oba jazyky mísí dohromady, ve většině případů problém v pozdějším vývoji vymizí. Uváděn je přehled faktorů podle Tracey Tokuhama-Espinoza, u kterých se uvažuje, že mohou mít kladný vliv na úspěšnou dvojjazyčnost:³⁷

- načasování, využití výhodných věkových období,
- talent dítěte na jazyky,
- motivace, strategie,
- konzistence,
- příležitost a podpora (role rodiny, školy, prostředí),
- lingvistický vztah mezi primárním a sekundárním jazykem,
- pořadí dětí v rodině,
- pohlaví dítěte,
- lateralita.^{38 39}

Z hlediska vhodné dvojjazyčné výchovy jedince lze postupovat dle určitých bodů a stát si za rozhodnutím, že bude dítě vychovááno bilingvně. Nejdůležitější je již výše zmíněná vyváženost obou jazyků, a to především z pohledu otce, který s dítětem tráví oproti matce většinou méně času, a proto bývá jazyk matky častěji na vyšší úrovni. Pokud však rodina žije ve společnosti mluvící otcovým jazykem, mohou se u dítěte např.

---

³⁶ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 41-45. ISBN 978-80-7357-678-3.

³⁷ Tamtéž, s. 41-51.

³⁸ Lateralita – přednostní používání jednoho z párových orgánů pohybových nebo smyslových.

³⁹ TOKUHAMA-ESPINOZA, Tracey. *Raising Multilingual Children: foreign language acquisition and children*. Westport, Conn., 2001. ISBN 08-978-9750-1.

v předškolní výchově projevovat nedostatky v komunikaci. Je potřeba i nadále komunikovat v obou jazycích a nepřenechat dočasně výchovu jen na jednom z jazyků za účelem dorovnání jejich úrovně. I volba správné vzdělávací instituce (školky, školy) je důležitá. Pokud se jazyk matky shoduje s jazykem země pobytu, je vhodnou možností školka, ve které se hovoří právě druhým (otcovým) jazykem. Dítě tím dostává prostor zdokonalit méně dominantní řeč. U bilingvních dětí se objevuje i fáze odmítání komunikace v druhém jazyce⁴⁰, a i na otázky položené např. německy odpovídá bez rozmyšlení česky. Důležité je, aby se i v tomto případě dodržovalo pravidlo jeden rodič-jeden jazyk.⁴¹

Po dosažení čtvrtého roku života se ustaluje i výslovnost většiny hlásek. Nejčastějším problémem jsou hlásky l, r, ř. Pokud dítě ani do pátého roku nevyslovuje správně ani německy ani česky, je nutné vyhledat logopedickou péči.⁴²

5.1.1. Specifika bilingvních jedinců

Bylo zmíněno, že se výchova bilingvních jedinců tolik neliší od výchovy monolingvních dětí, avšak jeden rozdíl je velice patrný. Bilingvní děti se musejí naučit přepínat mezi jednotlivými jazyky. Mezi nejčastější zvláštnosti, kterými se vyznačují bilingvní děti, patří např.: interference, míchání jazyků (code-mixing), jazykové výpůjčky, střídání jazykových kódů (code-switching). Tyto jevy jsou u bilingvních jedinců naprosto přirozené.

„Jazykovou interferencí rozumíme vliv jednoho jazyka na druhý.“⁴³ Interference se projevuje přenosem prvků z jednoho jazyka na jiný, a to ve formě přenosu struktur jazyka např. gramatických pravidel (užívání stejných koncovek, tvary sloves, nesprávné časování a skloňování). Častým jevem interference je také výslovnost, kdy je častějším vlivem silnějšího mateřského jazyka ovlivněna intonace a rytmus řeči. Ve většině případů

---

⁴⁰ Vhodným příkladem je Katharina, sestra již zmiňované respondentky Anny-Marie, která ovládá oba jazyky (češtinu i němčinu). V pubertálním období se u ní ale objevovala fáze odmítání komunikace v druhém jazyce. Tím, že vyrůstala celý život v SRN, byla u ní ze vzdoru odmítána čeština a mluvit s ní nechtěla. Viz níže rozhovor s Annou-Marií Geierovou.

⁴¹ ŠTEFÁNIK, Jozef. Jeden člověk, dva jazyky. *Jeden člověk, dva jazyky*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, s. 32-36. ISBN 80-88880-41-6.

⁴² MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 115-118. ISBN 978-80-7357-678-3.

⁴³ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 82. ISBN 978-80-7476-128-7.

se však nejedná o deficit vývoje dítěte, v pozdějším věku dochází k vyrovnání jazyků spojeným s vývojem kognitivních funkcí jedince.⁴⁴

V lexikální rovině může docházet k přenosu celých struktur a idiomatických spojení jako např.: „*Das ist für mich ein spanisches Dorf*“ namísto v němčině správného *böhmisches Dorf*. Lachout ve své knize dále uvádí i příklady gramatických struktur, ve kterých dochází k přenosu gramatického rodu substantiv, deklinačních schémat substantiv a adjektiv, tvoření slovesných tvarů, používání slovesných časů, rekcí sloves jako např. *Ich verstehe dir nicht*, namísto správného *dich* (vliv češtiny na němčinu).⁴⁵

Střídání jazykového kódu (code-switching) je typickým rysem bilingvních jedinců. Nejvíce se objevuje u dětí, které se teprve učí rozlišovat jazyky, ale také u osob, které v pozdějším věku emigrovali, a ještě zcela neovládají jazyk nové domoviny. Stejně jako v prvním případě se nejedná o poruchu vývoje jedince, je to zcela přirozený jev. Pokud jedinec nemá dostatečnou slovní zásobu a nechce přerušit plynulost věty, např. při rozhovoru si respondentka Anna-Marie Geierová nedokázala rychle vzpomenout na český výraz hostinec (něm. *Wirtshaus*), a tak použila německý výraz. Jednoduše použije slovo z druhého jazyka a mnohdy ani tuto skutečnost nezpozoruje. K výpadku požadovaného slova může dojít také při emocionálním nebo psychickém vypětí, při stresu, nervozitě nebo rozčilení.

Míchání jazyků (code-mixing) se projevuje tak, že děti prokládají promluvu jednotlivými slovními druhy (podstatná jména, slovesa) z druhého jazyka, vložená slova v celkovém dojmu působí chaoticky a mají rušivý element celé výpovědi. Mísení jazyků a vypůjčování slov z druhého jazyka není lehké odlišit. Rozdíly nacházíme především ve frekvenci a konotaci, a mísení má spíše charakter zvyku. Totožně jako u code-switching dochází k míchání jazyka primárně v rané fázi vývoje dítěte od druhého až třetího roku. Postupné snižování mísení jazyků u dítěte je dokladem lepší jazykové vybavenosti a schopnosti oddělovat jazyky od sebe. Pokud rodiče dodržují přístup jeden rodič-jeden jazyk, dochází k mnohem dřívějšímu poklesu míchání jazyků než u dětí, se kterými rodiče komunikují jazykem závislým na prostředí, ve kterém se nacházejí.⁴⁶

Dalším příkladem specifík je jazyková vypůjčka, kdy se slovo či výraz z jednoho jazyka používá v druhé řeči, avšak v jeho základní formě a přizpůsobuje se pravidlům

---

⁴⁴ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 82. ISBN 978-80-7476-128-7.

⁴⁵ Tamtéž, s. 82.

⁴⁶ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 82. ISBN 978-80-7476-128-7.

gramatiky či výslovnosti druhého jazyka. Např. nedochází k časování sloves tedy k použití infinitivu nebo koncovek slov z gramatického systému druhého jazyka.⁴⁷

5.2. Osvojování jazyka

Schopnost naučit se alespoň jeden jazyk je v nás z části geneticky zakódovaná. I proto je jazykový vývoj u monolingvních i bilingvních dětí z větší míry stejný. Na každého nejvíce působí prostředí, ve kterém žije. Schopnost naučit se jazyk má každý, ale musíme mít okolo společnost (rodinu, přátele, kolegy), aby nás jazyk naučila. Pro většinu populace je za mateřský jazyk považován jazyk matky, protože s dítětem většinu tráví více času než otec. Jako mateřský jazyk je nejčastěji označován tzv. první jazyk, který se jedinec naučil a má vliv na vnímání okolí od raného dětství. Pro imigranty, osoby z imigrantských a jazykově smíšených rodin platí, že jedinci mohou mít dva i více mateřských jazyků. Dle Lachouta⁴⁸ je směšování pojmů mateřský a první jazyk nepřesné. Neboť prvním jazykem může být i jazyk otce ve smíšeném manželství nebo sociálním prostředím, ve kterém je matka sama cizinkou.

Proces osvojování jazyka nezačíná až tehdy, kdy jedinec vysloví první srozumitelné slovo ani pár minut po narození, nýbrž to již v prenatální období. Argument, který podporuje teorii, že osvojování jazyka dítětem má vývojový charakter počínající již v prenatálním období, dokládá, že je dítě schopno v nitroděložním akustickém prostředí rozeznávat lidský hlas, reaguje na hudbu i na hlas matky. V okamžiku narození dítěte a v prvních dnech dochází k prvním kontaktům se zvuky lidské řeči, k rozpoznávání rozmanitosti melodií lidských hlasů, prvním dotekům lidské ruky doprovázený akustickým doprovodem, tyto jevy souhrnně nazýváme počáteční jazykový input. Input má své určité charakteristické vlastnosti, které dítě vnímá, zpracovává a které se postupně reflektují v preverbálním⁴⁹ chování dítěte.⁵⁰

---

⁴⁷ KADANÍKOVÁ, Jana a Karel NEUBAUER. Bilingvismus a výchova dítěte v bilingvní rodině. *Listy klinické logopedie* [online]. 2017, s. 3-4 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvismus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>.

⁴⁸ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 68. ISBN 978-80-7476-128-7.

⁴⁹ Preverbální chování – označení pro hlasové, mimické a tělesné projevy dítěte, jimiž v raném věku může komunikovat, i bez užívání identifikovatelných slov (tedy např. pláč, úsměv atd.). PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada, 2011, s. 35-49. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3603-7.

⁵⁰ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 68. ISBN 978-80-7476-128-7.

Již výše bylo zmíněno, že každý jedinec má schopnost naučit se jakoukoliv řeč, protože naše vrozené schopnosti nám to umožňují. Pokud ale chybí ve vývojové fázi jedince důležité faktory – rodina, společnost, bude se schopnost naučit se komunikovat vytrácet. Osvojení jazyka nikdy nebude dokonalé a v mnoha případech bude i nemožné. Z toho důvodu hraje neodmyslitelnou funkci vliv okolního prostředí, bez něhož by byla komunikace zcela nemožná. Roli nehraje jen sociální prostředí, snaha jedince o imitaci okolí, ale právě vrozené predispozice. Z toho důvodu není teorie osvojování mateřského jazyka jednoduchou záležitostí. V těle musí probíhat dokonalá souhra biologicko-neurofyziologických předpokladů společně se sociokulturně ovlivněnými zkušenostmi z okolního prostředí. Jedinec vnímá z pravidla z okolí jen jeden jazykový kód. Jinak je tomu u bilingvní výchovy. Pokud je jedinec vychováván simultánně (paralelně na něj od narození působí dva jazykové kódy - např. čeština i němčina) můžeme pozorovat při osvojování jednotlivých kódů různé struktury kompetencí. Při rozlišování dvou jazykových kódů usnadňuje práci dítěti především narůstající znalost jazyků a jejich zvuková odlišnost. Dítěti dále pomáhá i hromadění sociálních zkušeností poskytujících mu množství informací a zároveň snaha domluvit se i s monolingvním člověkem. Možná právě proto bývá nejúspěšnější metodou učení výchovná strategie jeden rodič, jeden jazyk. Dvojazyčné děti tedy využívají rodiče jako referenční bod. Jsou to oni, kteří organizují jeho jazykové chování a dítě pak již přirozeně volí ke komunikaci jazyk, který je komunikačním jazykem jednoho z rodičů. Obdobně to může fungovat i v případě, že oba rodiče hovoří s dítětem stejnou řečí, ale okolní prostředí hovoří jazykem jiným. Oddělený kontext je považován za nejdůležitější pro základy bilingvismu, protože díky tomu je dítě schopné porozumět, že je možné oba jazyky používat ke komunikaci a zároveň pozná, kdy, který jazykový kód použít. Zásadní význam pro cizojazyčnou kompetenci má věk, v němž je jazyk osvojován. Neméně zásadní roli má také intenzita komunikace v osvojovaném jazyce. Můžeme hovořit o tzv. *age faktor*. Na základě konceptu vyvinutého roku 1967 jazykovědcem Ericem Lennebergem narozeným v německém Düsseldorfu se ještě donedávna předpokládalo, že existuje tzv. kritické období, které je vhodné pro učení cizích jazyků. Na základě pozorování určil, že se děti před nástupem do puberty dokázaly snáz naučit cizí jazyk než adolescenti a dospělí. Dle Erica Lenneberga za to může dostatečná cerebrální plasticita obou hemisfér mozku. I přes Lennebergovu teorii existují lidé, kteří se i v pozdějším věku dokáží naučit cizí

jazyk na úrovni rodilého mluvčího, pomohla k tomu i míra intenzity komunikace v daném cizím jazyce.⁵¹

---

⁵¹ LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017, s. 64-67. ISBN 978-80-7476-128-7.

6. Rozhovory

Bakalářská práce obsahuje celkem dva rozhovory s vyhledanými dvojjazyčnými respondenty. Jeden představuje osud dvojjazyčného studenta Jihočeské univerzity žijícího v Čechách, druhý poté bilingvní mladou slečnu žijící s rodinou v Bavorsku.

Následující text je zpracováním narativního interview s Dominikem Ochsnerem z Českých Budějovic, následující poté s Annou-Marií Geierovou ze Spiegelau.

6.1. Dominik Ochsner

První z rozhovorů byl uskutečněn 25. září 2018 v Českých Budějovicích. Dominik Ochsner se narodil 16. ledna 1996 v České republice v Písku, odkud pochází i jeho matka Věra Kodýmová (*1953). Jeho otec je Němec Heinz Dieter Ochsner (*1951 ve Würzburgu ve Svobodném státě Bavorsko, † 2012 v Písku).

Obr. č. 5: Dominik Ochsner

Zdroj: osobní archiv autorky.

Pochází tedy ze smíšeného česko-německého vztahu. Jeho otec přišel do České republiky v roce 1992 s podnikatelským záměrem rozšířit prodej hygienických potřeb, ale jeho velkým snem bylo otevřít si restauraci. *„Táta přišel do Čech těsně po revoluci hlavně s cílem rozšířit byznys, který rozjel v Německu, a to s hygienickými potřebami. Nicméně jeho velkým snem už asi delší dobu bylo otevřít si pizzerii. S mamkou se seznámili na podnikatelském plese v Písku, od té doby se scházeli.“* Rodiče se ale nikdy nevezali, pouze spolu žili jako partneři. Později se rozhodli, že si společně vysněnou restauraci otevřou. Ale bohužel se jim nedařilo tak, jak si představovali, proto museli pizzerii později prodat a Heinz Ochsner se vrátil k původnímu podnikání. K tomu

si založil ještě e-shop s příslušenstvím pro mobilní telefony. Matka Dominika pracovala jako zdravotní sestra v písecké nemocnici, nyní je v důchodu. Dominik měl vždy bližší vztah s ní. Byla to ona, která ho více ve všem podporovala. Oporu v otci měl ale např. ve sportu. Dominik se věnoval závodnímu lyžování a byl členem i místního Ski klubu Písek⁵². Ale čím více otec Dominika do lyžování nutil a kladl na něj vyšší nároky, tím více ho v pubertě zápal přešel, a i přes zásadní nesouhlas otce s lyžováním skončil. Ale i přesto má Dominik ke sportu i nadále pozitivní vztah. rád si zahraje např. squash, jen se již žádnému sportu nevěnuje na profesionální úrovni. Jeho otec i přesto ve Ski klubu dále vypomáhal s pořádáním lyžařských závodů a Dominik si občas rád přišel rekreačně zazávodit.

Obr. č. 6: Dominik Ochsner po závodech v lyžování

Zdroj: osobní archiv autorky.

Dominik má tři nevlastní sourozence. Dva nevlastní starší bratry z prvního manželství své matky a jednu sestru z prvního manželství otce. Se sestrou se spíše nestýká. S bratry má dle svých slov hezký vztah a potkává se s nimi velmi často. Dominik žije od narození v České republice. V Písku navštěvoval mateřskou školu, základní školu i osmileté gymnázium. Po maturitě odešel do Českých Budějovic, kde nyní studuje

---

⁵² Ski klub Písek [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://skiklub.cz/>.

v prvním ročníku inženýrské navazující studium obor obchodní podnikání na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity.

Jeho prvním jazykem byla čeština, tedy jazyk matky, otec s ním odmalička hovořil pouze německy, protože se ani za skoro 20 let, co v Čechách žil, nenaučil česky. Společným komunikačním jazykem rodiny byla tedy němčina. Němčinu používali doma v případě, že řešili něco společně všichni tři. Jinak s maminkou mluvil i Dominik doma česky. Od narození byl konfrontován s oběma jazyky, kdy čeština logicky převažovala. Spolu s otcem se dívali na pohádky, filmy a seriály v němčině. Později i sportovní přenosy raději sledoval německy.

Dominik nikdy nenavštěvoval mezinárodní či cizojazyčnou mateřskou školku, základní školu či gymnázium. Vše absolvoval pouze v českém jazyce. Protože od narození doma slyšel němčinu, osvojil si jazyk na úrovni rodilého mluvčího. Jazyk měl ale odposlouchaný a neuměl německy psát, resp. neovládal německou gramatiku. Proto rodiče rozhodli, že už v útlém dětství začne docházet na soukromé hodiny němčiny. Již od mateřské školky se tedy učil němčinu. „Doučování“ v němčině pokračovalo i na základní škole. *„Poslední rok, kdy jsem chodil do školky, tak jsem začal chodit i na mimoškolní jazykový kroužek, na němčinu, kde jsem byl asi od šesti do dvanácti let. A to byl vlastně jediný intenzivnější zdroj německého jazyka. Protože do té doby jsem se německy nijak intenzivně neučil a bylo to pouze ve formě toho, co jsem odposlouchal od táty.“*

V roce 2002 nastoupil na Základní školu Edvarda Beneše v Písku. Od třetí třídy si mohl zvolit jeden cizí jazyk – na výběr byla angličtina nebo němčina. Dominik si zvolil angličtinu, protože základy německého jazyka měl již pokročilé a stále docházel na soukromé hodiny. *„Jelikož jsem měl zdroj němčiny jinde, tak jsem si vybral angličtinu.“* V paté třídě se rozhodl přestoupit na osmileté gymnázium v Písku, kde v roce 2015 úspěšně odmaturoval. Na gymnáziu si k angličtině přibral i němčinu. Ještě před maturitou složil zkoušky Goethe-Zertifikat B2⁵³ z němčiny.

Jeho maturity se ale jeho otec nedožil, neboť v roce 2012 zemřel. S odchodem otce ztratil Dominik i možnost intenzivnějšího kontaktu s němčinou. Od té doby komunikuje německy sporadicky pouze se členy rodiny žijícími v Německu – prarodiče,

---

⁵³ Goethe-Zertifikat B2 je mezinárodní zkouška z německého jazyka. Dokládá pokročilou jazykovou úroveň odpovídající čtvrtému stupni ze šestistupňové kompetenční škály Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (SERR). Goethe-Zertifikat [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://www.goethe.de/ins/cz/cs/spr/prf/gzb2.html>.

nevlastní sestra. Avšak i nadále dokáže plynule hovořit německy na úrovni roditelého mluvčího, i když je pro něj v současnosti hlavním jazykem čeština.

Jelikož je Dominik poloviční sirotek, neboť jeho tatínek již nežije, ale stále studuje, pobírá český i německý sirotčí důchod. „*Sirotčí důchod pobírám z obou stran jak z německé, tak z české strany.*“ Jeho otec platil sociální pojištění jak v Německu i v České republice, a proto má Dominik nárok na uvedenou sociální podporu. Výše sirotčího důchodu je v každé zemi odlišná. Protože je toto téma z hlediska členství ČR v EU velmi zajímavé, bude uvedená sociální podpora rozvedena.

Obr. č. 7: Dominik Ochsner se svým otcem Heinzem Dietrem Ochsnerem

Zdroj: osobní archiv autorky.

V Německu je sirotčí důchod možné vyplácet jako poloviční nebo plný sirotčí důchod. Poloviční sirotčí důchod dostávají děti po smrti jednoho z rodičů, pokud splnil (popř. předčasně splnil) minimální dobu pojištění pěti let nebo před úmrtím pobíral důchod. Pokud zemře i druhý rodič, je vyplácen plný sirotčí důchod. Sirotčí důchod se pravidelně vyplácí do 18. roku dítěte. Pobírat sirotčí důchod je možné dále až do dovršení 27 let, pokud se nejedná o nezaopatřené dítě/studenta. V případě Dominika se jedná o studenta vysoké školy.⁵⁴

---

⁵⁴ Sicherheit für Generationen - Die Deutsche Rentenversicherung: Halb & Vollwaisenrente. Sicherheit für Generationen - Die Deutsche Rentenversicherung [online]. Berlin [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://www.deutscherentenversicherung.de>.

V České republice jsou podmínky pro získání sirotčího důchodu trochu jiné. Sirotčí důchod náleží pouze nezaopatřenému dítěti, zemřel-li jeho rodič (popř. osvojitel) nebo osoba, která dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů. Současně se pro nárok na sirotčí důchod vyžaduje splnění podmínky, aby zemřelý byl ke dni smrti poživatелеm starobního nebo invalidního důchodu nebo aby splňoval ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání). Oboustranně osiřelé dítě má při splnění výše uvedených podmínek nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů. Nárok na sirotčí důchod má pouze nezaopatřené dítě, tj. dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejdéle do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání studiem na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole, nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání či vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, nebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat výdělečnou činnost.⁵⁵ Dominik je tedy do dovršení 26. roku života finančně podporován státem, resp. státy obou svých rodičů.

Z rozhovoru s Dominikem vyplývá, že je jeho dvojjazyčnost hodně ovlivněna smrtí jeho otcem. Tím ztratil Dominik hlavní zdroj němčiny, i proto dnes německy komunikuje sporadicky jen s částí rodiny v Německu nebo ve škole. I přesto má jazyk stále na vysoké úrovni. A do budoucna by si i díky znalosti jazyka dokázal představit žít a pracovat ve Spolkové republice Německo.

---

⁵⁵ *Důchody v České republice a ve Spolkové republice Německo*. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2015. ISBN 978-80-87039-40-3.

6.2. Anna-Marie Geierová

Následující rozhovor byl natočen 30. března 2019 v bavorském městečku Grafenau. Díky kontaktům Okresního úřadu Freyung-Grafenau a Euroregionu Šumava – Bavorský les – Dolní Inn došlo k nalezení vhodné osoby.

Anna-Marie Geierová se narodila 27. ledna 1996 v České republice v Prachaticích, odkud pochází i její matka Dagmar Geierová (*2. 8. 1974). Její otec Reinhold Geier (*5. 5. 1965) se narodil v bavorském Mnichově.

Obr. č. 8: Anna-Marie Geierová

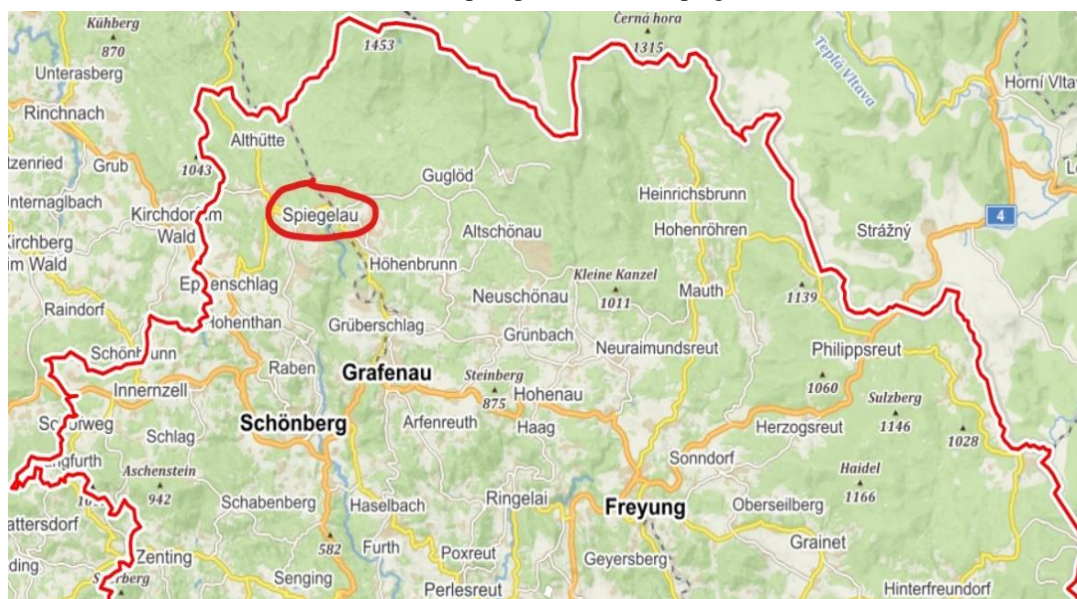
Zdroj: osobní archiv autorky.

Respondentka pochází ze smíšeného česko-německého manželství. Rodiče se seznámili ve Spiegelau, kde matka respondentky pracovala v restauraci, kterou otec občas navštěvoval. Zamilovali se do sebe a po pár letech se vzali v Německu. Přestěhovali se spolu do Čech a bydleli společně nejprve ve Volarech. Odtud jezdil otec respondentky každou neděli do práce a vracel se domů až v pátek. Celý pracovní týden tedy trávil v Bavorsku. Když se Anna-Marie narodila, bydleli do jejího jednoho roku ve Volarech. Protože spolu rodina trávila jen víkendy a přes týden byla matka s Annou-Marií sama v Čechách, bylo rozhodnuto o stěhování do bavorského Spiegelau⁵⁶.

---

⁵⁶ Obec Spiegelau leží v zemském okrese Freyung-Grafenau vzdušnou čarou přibližně 10 km od českých hranic. Od hraničního přechodu Strážný-Philippsreut je obec vzdálena 41 km. Spiegelau [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://cz.spiegelau.de/>.

Obr. č. 9: mapa s polohou obce Spiegelau

Zdroj: Zemský okres Freyung-Grafenau [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=13.5525993&y=48.8545192&z=11&source=osm&id=34786283>.

Zde bydleli i rodiče otce a otec zde měl práci. Anna-Marie má ještě o šest let mladší sestru Katharinu: „*Mám sestru, které je teď 17 let, ta se ale narodila již v Německu ve Zwieselu.*“

Marie-Anna navštěvovala mateřskou, základní i střední školu pouze v Německu. „*Do školy jsem chodila pouze v Německu do Spiegelau, do Realschule v Grafenau a na gymnázium v Pasově a teď pracuji v bance.*“ Její matka sice nejprve uvažovala o tom, že by její dcera chodila současně do české i německé školy, ale později se rozhodla dát dceru pouze do německé školy, aby ji nepřetížila. Mateřskou školku v počátcích často nenavštěvovala a hlídali ji prarodiče, protože do svých tří let nemluvila vůbec německy. Bydlela totiž s maminkou v Čechách a byla vystavena spíše českému než německému vlivu. Když přijel otec na víkend, mluvilo se doma také česky, tak jí to alespoň vyprávěla její maminka. Otec totiž česky uměl velmi dobře pasivně. Rozuměl de facto všemu, jen mluvení mu dělalo problémy. Plynuce mluvit se nikdy nenaučil. Jak respondentka popisuje, od svých čtyř let začala postupně pomalu otci rozumět. „*S tátou jsem do třech let vůbec nemluvila v němčině. Když jsem pak chodila do školy, tak to bylo pouze v němčině, tím pádem bylo němčiny víc a víc.*“ S matkou ale doma stále mluvila česky. čeština pro ni byla v té době čeština přirozenější. Na základní školu do Spiegelau nastoupila v roce 2002, to už obstojně mluvila německy a v gramatice se zdokonalovala postupně ve škole. V roce 2006 nastoupila na Realschule v Grafenau⁵⁷ a o šest let později

⁵⁷ Realschule Grafenau [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.realschule-grafenau.de/>.

přestoupila na Staatliche Fachoberschule und Berufsbildungsschule v Pasově⁵⁸, kde v roce 2015 odmaturovala. V rámci praxí chodila do Spořitelny (*Sparkasse*) ve Freyungu, kde jí o dva roky později nabídli i hlavní pracovní poměr. Nejprve tedy pracovala téměř dva roky na pobočce ve Spiegelau, odkud přešla zpátky do Freyungu. V práci velmi často uplatňuje znalost češtiny. Podle jejích slov minimálně jednou za den přijde klient, který češtinu velmi uvítá a mnohdy jdou již konkrétně za ní, protože si mezi sebou zprávu o „Češce“ v bance rychle předali. „Češi jsou vždycky rádi, když na ně někdo v Německu promluví česky.“ Českých klientů má tedy hodně, nebydlí prý pouze ve Freyungu a okolí, ale své účty si vedou u Sparkasse ve Freyungu i z více vzdálených obcí, aby měli ten komfort mluvit v bance česky.

Obrovským koníčkem je pro Annu-Marii její kůň. Jezdí již od mala a svého vlastního koně má ustájeného nedaleko od domu. Účastní se i různých jezdeckých soutěží a závodů.

Obr. č. 10: Anna-Marie se svým koněm

Zdroj: osobní archiv autorky.

Prvním a oblíbenějším jazykem Anny-Marie byla čeština, v rozhovoru ani vteřinu neváhala. „Prvním jazykem byla čeština. Tím, že jsem s mamkou trávila více času, protože otec jezdil pracovat do Německa a hlídala mě častěji i babička s dědou z matčiny strany, mám k češtině blíž. Více se mi líbí čeština, všechno česky rozumím, ostatní mi rozumí, ale ta gramatika a mluvení mi už tolik nejde,“ dodala Anna-Marie. Je to logické,

---

⁵⁸ Staatliche Fachoberschule und Berufsbildungsschule [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://www.fos-bos-passau.de/>.

neboť vzdělávána byla od základní školy pouze v německém jazyce a češtinu používala pouze v mluvené formě. Kromě útlého dětství také celý svůj život prožila v Německu. O to zajímavější je, že i dnes má radši češtinu. I když má v tomto jazyce výrazný německý přízvuk. „*Pokud by šla mamka do Čech, já tam měla práci a mohla s sebou vzít svého koně, šla bych s ní. Dokážu si představit žít v Čechách. Mám tam rodinu, bratrance. V Nebahovech⁵⁹ mám i kamarádky. Nejsou tam moc často, ale když ano, tak se spolu sejdeme.*“ Pravidelně jezdí na návštěvy do Čech. „*Když jsem ještě nechodila do práce, jenom do školy, jezdili jsme tam každý víkend. Teď když dlouho pracuji a musím se starat o koně, není to tak často. Ale i tak tam jezdíme třeba třikrát za měsíc. Ale mamka tam jezdí každý týden sama. Já tam jezdím ráda, sestra je raději doma v Německu, má tu kamarádky a nemá k Česku takový vztah jako já.*“

Její sestra nemá k Čechám takový vztah jako Anna-Marie. Je to tím, že se narodila v Německu, celý život zde vyrůstala a má blíže k otci než k matce. I z toho důvodu moc česky mluvit nechce. Anna-Marie má velmi hezký vztah se svou maminkou, proto i její inklinace k češtině a českému prostředí.

Dominantním jazykem v dětství byla čeština. Ať už to byly pohádky, knížky nebo filmy vše raději v češtině. Bylo to logické, neboť v Čechách žila. Převážně respondentka trávila čas s maminkou či českými prarodiči. „*Pohádku Tři oříšky pro Popelku mám rozhodně raději v češtině, je to hezčí.*“ Obecně ráda čte – v češtině i němčině. „*Čtu i v češtině, protože mamka má doma jenom české knížky. Ale německé knížky čtu také.*“ Německou hudbu nevyhledává. Raději poslouchá české nebo anglické písničky. Přiznává, že se jí v dětství oba jazyky trochu míchaly. A občas zaměňovala slova. „*Řekla jsem třeba Eis místo zmrzlina, ale všichni věděli, co chci.*“ I během rozhovoru bylo znát, že jí mluvená čeština mírné obtíže způsobuje. Pro některá německá slova neměla český ekvivalent. Během interview si např. nevzpomněla na český překlad slova hostinec (něm. *Wirtshaus*). Jejím současným dominantním jazykem je již němčina. De facto celý život žije v Německu a češtinu udržuje jen díky mamince, návštěvám v Čechách či čtením knih, i proto je její německý přízvuk v češtině pochopitelný.

Komunikačním jazykem rodiny je němčina. Anna-Marie mluví ale s matkou česky. I proto jí maminka doma oslovuje zdvořile Aničko, tatínek a okolí většinou Anna nebo celým jménem Anna-Marie. S otcem i se sestrou hovoří německy, protože její sestra k češtině zatím nemá kladný vztah. Vztah sester ovlivňuje i jejich šestiletý věkový rozdíl.

---

⁵⁹ Nebahovy jsou obec ležící 4,5 km východně od Prachatic. Zde bydlí prarodiče Anny-Marie. Nebahovy [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.nebahovy.cz/>.

„Sestra mluví jenom německy, všechno česky rozumí, ale nechce mluvit. V pubertě to bylo ještě horší. Když byla naštvaná, odpověděla mamce, že nerozumí česky a tím rozhovor končil. Teď už je to lepší, čím je starší. Už se sestrou máme lepší a hezčí vztah. Ten věkový rozdíl je znát.“

Z jejího rozhovoru tedy vyplývá, že vztah k jazyku je ovlivněn kvalitou vztahu ke svým rodičům. Anna-Marie má velmi hezký vztah ke své matce, která je Češka, proto i když od svých tří let žije v Německu, je jí čeština stále velmi blízká. Dokonce by byla ochotná se do Čech i přestěhovat. Jelikož je bakalářská práce součástí projektu Od tradice k budoucnosti, v rámci kterého již bylo uskutečněno osm rozhovorů a hovořeno s mnoha dvojjazyčnými lidmi, toto je jediný případ, kdy by byl respondent ochoten vyměnit německé prostředí za české.

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce bylo zaznamenat příběhy „obyčejných lidí“ z česko-bavorského příhraničí s fokusem na příklady bilingvnosti mladé generace v daném regionu. Cílem práce bylo za pomoci moderních komunikačních technologií, resp. sociálních sítí, nalézt tzv. přirozeně bilingvní jedince s datem narození pro roce 1989. Jednalo se o mladé lidi pocházející ze smíšených partnerství. S nimi byly poté uskutečněny tzv. narativní rozhovory a jejich životní příběhy byly převedeny do podoby uměleckého textu.

Cílem práce bylo zjistit, zda v daném regionu žijí tzv. přirozeně bilingvní mladí lidé, tj. osoby ve věkovém rozpětí 18-30 let. Chtěla jsem si potvrdit domněnku, že u dnešní mladé generace je Facebook nejúčinnějším nástrojem k rychlému předávání informací. Dále jsem chtěla zjistit, jak efektivně je Facebook využíván institucemi a organizacemi ve zkoumané oblasti. Předpokladem bylo, že pokud je zacíleno na osoby ve věku 18-30 let, je pravděpodobné, že podstatnou část budou představovat studenti vysokých škol či univerzity, popř. jejich absolventi.

Největší úskalí se objevilo při samotné komunikaci s vysokými školami na obou stranách hranice. Resp. nekomunikace zástupců škol či správců facebookových domén. Na mé opakované emaily o spolupráci neodpovídali. Mnohdy byla zaslána jen automaticky vygenerovaná zpráva bez jakékoliv další reakce. Spolupráce s česko-německými institucemi zabývajícími se přeshraniční spoluprací byla pružnější a přinesla i kýžené výsledky. Velmi účinné se ukázalo být i zveřejnění prosby o zapojení do výzkumu prostřednictvím mého soukromého FB profilu. Díky následnému sdílení bylo možné najít řadu bilingvních respondentů.

FB je tedy mezi cílovou skupinou efektivní nástroj, který funguje, pakliže má zpráva na Facebooku požadovaný dosah. Přes oficiální FB profil vybraných institucí ale žádný vhodný kandidát nebyl nalezen, neboť moje žádost o sdílení výzvy pro zapojení do výzkumu, potažmo do přeshraničního projektu, nebyla ani po mých opakovaných urgencích vyhodnocena jako k následnému sdílení vhodná. Pakliže tedy došlo k informování cílové skupiny prostřednictvím FB, hledání bylo úspěšné.

Bilingvních respondentů byla nalezeno více, ale pouze dva splňovali definovaná kritéria. Byly tak provedeny dva řízené rozhovory. Na české straně se studentem Jihočeské univerzity v ČB Dominikem Ochsnerem a na německé straně s bankovní

úřednicí ze Spiegelau Annou-Marií Geierovou. Oba respondenti jsou přirozeně bilingvní, dvojjazyčnost ale není vyrovnaná. U Dominika je jasně dominantním jazykem čeština. K osvojování jazyka docházelo simultánně (souběžně) od obou rodičů. Po smrti jeho německého otce ale převažuje inklinace k češtině a českému prostředí.

Anny-Marie Geierová je příkladem tzv. sukcesivního bilingvismu. Dominantním jazykem je u ní němčina. K osvojování jazyka docházelo sukcesivně (následně) od obou rodičů. Z počátku dominovala čeština, což bylo způsobeno tím, že Anna-Marie trávila více času s matkou a bydlela v Čechách. Rodina se ale brzy přestěhovala do Německa a Anna-Marie začala postupně získávat i znalosti a slovní zásobu jazyka otce. Dominantní řečí začala být němčina. Český jazyk zůstal na komunikační úrovni pouze s matkou, prarodiči a českými kamarády. Více používaným jazykem je v současnosti rozhodně němčina.

Bilingvnost v česko-bavorském pohraničí rozhodně existuje, ale ve věkové kategorii 18-30 nebylo jednoduché přirozeně dvojjazyčné jedince nalézt. Příslibem pro zkvalitňování česko-bavorských vztahů i prostřednictvím odstraňováním jazykové bariéry jsou určitě dvojjazyčné děti, kterých je i dle (vedlejších) výsledků provedeného výzkumu v regionu více.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Důchody v České republice a ve Spolkové republice Německo. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2015. ISBN 978-80-87039-40-3.

HARDING-ESCH, Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-358-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-549-3.

KADANÍKOVÁ, Jana a Karel NEUBAUER. Bilingvismus a výchova dítěte v bilingvní rodině. *Listy klinické logopedie* [online]. 2017. [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvismus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>.

LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017. ISBN 978-80-7476-128-7.

MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-678-3.

NEKULA, Marek. *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-370-4.

NOVÝ, Ivan a Alois SURYNEK. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada, 2002. Manažer. ISBN 80-247-0384-x.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3603-7.

SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině: [základní dílo psychologie vztahů]*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-725-2150-0.

ŠTEFÁNIK, Jozef. *Jeden člověk, dva jazyky*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000. ISBN 80-88880-41-6.

TOKUHAMA-ESPINOSA, Tracey. *Raising Multilingual Children: foreign language acquisition and children*. Westport, Conn., 2001. ISBN 08-978-9750-1.

URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3562-7.

Internetové stránky

Bernhard Roos [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.bernhard-roos.de/homepage/>.

Centrum Bavaria Bohemia [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.bbkult.net/>.

Die Deutsche Rentenversicherung [online]. Berlin [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://www.deutscherentenversicherung.de>.

Euregio [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.euregio.bayern/eigene-projekte/gastschuljahr/>.

Goethe-Zertifikat [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://www.goethe.de/ins/cz/cs/spr/prf/gzb2.html>.

Nebahovy [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.nebahovy.cz/>.

Německá národnost na území ČR. In: Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/nemecka_narodnost.

Od tradice k budoucnosti. Část sociálně vědná [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <http://www.od-tradice-k-budoucnosti.eu/priklady-dvojjazycnosti>.

Realschule Grafenau [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.realschule-grafenau.de/>.

Ski klub Písek [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://skiklub.cz/>.

Spiegelau [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://cz.spiegelau.de/>.

Staatliche Fachoberschule und Berufsoberschule [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://www.fos-bos-passau.de/>.

Veřejná databáze-cizinci. In: Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz>.

Zemský okres Freyung-Grafenau [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=13.5525993&y=48.8545192&z=11&source=osm&id=34786283>.